

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2026.38.1>
УДК 165:316.7:316.347.5:355.01

Людмила АФНАСЬЄВА

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології та філософії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького м. Мелітополь

ORCID: 0000-0002-9386-6529
Email: lyulmila.csr@gmail.com

Наталія ГЛЕБОВА

доктор соціологічних наук, професор кафедри соціології та філософії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь

ORCID: 0000-0003-3417-1337
Email: nat.glebova2005@gmail.com

Людмила ГЛИНСЬКА

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології та філософії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь

ORCID: 0000-0003-2223-2024
Email: glinskaal622@gmail.com

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ПОЛІЕТНІЧНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті здійснено теоретико-методологічне обґрунтування інноваційних підходів філософії науки до дослідження ідентичності поліетнічних громад в умовах повномасштабної війни. Актуальність дослідження зумовлена глибокими трансформаціями соціокультурного простору, спричиненими міграційними процесами, руйнуванням усталених соціальних зв'язків та загрозами культурної уніфікації. Особлива увага приділяється осмисленню ідентичності як відкритої, нелінійної системи, що трансформується під впливом кризових чинників і водночас зберігає потенціал до самовідновлення та адаптації. У цьому контексті важливим є врахування досвіду війни як чинника, що не лише руйнує соціальні структури, але й стимулює формування нових форм солідарності та колективної самосвідомості.

Запропонована міждисциплінарна методологія інтегрує інструментарій філософії науки, соціальної антропології, студій пам'яті, а також системного й аксіологічного підходів, що дозволяє інтерпретувати ідентичність як динамічну екосистему смислів, цінностей і практик соціальної взаємодії. Додатково обґрунтовано доцільність застосування комплексного аналітичного підходу, який поєднує макро- і мікрорівневий аналіз соціальних процесів, що дає змогу глибше розкрити механізми формування і трансформації ідентичності. Такий підхід забезпечує більш цілісне бачення соціокультурних змін у кризових умовах.

У дослідженні розроблено багаторівневу модель ідентичності, яка функціонує як механізм забезпечення соціальної стійкості, адаптації та інтеграції без втрати культурного різноманіття. Поліетнічне місто обґрунтовано як релевантну методологічну одиницю аналізу, що відображає складні процеси взаємодії різних етнокультурних груп у кризових умовах. На прикладі поліетнічної спільноти Мелітополя продемонстровано, що ідентичність у таких середовищах набуває ознак резилієнтності та виступає важливим чинником консолідації громади. Встановлено, що збереження культурного різноманіття є не лише наслідком історичного розвитку, але й активною стратегією соціального виживання та опору.

Результати дослідження розширюють сучасні теоретичні підходи до аналізу ідентичності в умовах соціокультурних криз та війни, а також мають практичне значення для формування політик інтеграції внутрішньо переміщених осіб, відновлення деокупованих територій і збереження культурного різноманіття. Запропоновані підходи можуть бути використані у подальших міждисциплінарних дослідженнях, а також у практиках державного управління та гуманітарної політики, спрямованих на зміцнення соціальної згуртованості.

Ключові слова: соціокультурна трансформація, поліетнічне міське середовище, міждисциплінарний аналіз, колективна пам'ять, соціальна згуртованість, адаптаційні механізми, постнекласична наука.

Liudmyla AFANASIEVA

PhD in Philosophy, Associate Professor, Department of Sociology and Philosophy,
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Natalia HLEBOVA

Dr. Sc. in Sociology, Professor at the Department of Sociology and Philosophy Bohdan
Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Liudmyla GLYNSKA

PhD in Philosophy, Associate Professor, Department of Sociology and Philosophy,
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

INNOVATIVE METHODOLOGICAL APPROACHES IN THE PHILOSOPHY OF SCIENCE TO THE STUDY OF THE IDENTITY OF MULTI-ETHNIC COMMUNITIES IN THE CONTEXT OF WAR

Abstract. *This article provides a theoretical and methodological justification for innovative approaches in the philosophy of science to the study of the identity of multi-ethnic communities in the context of full-scale war. The relevance of the study stems from the profound transformations of the sociocultural space caused by migration processes, the breakdown of established social ties, and the threats of cultural homogenization. Particular attention is paid to understanding identity as an open, nonlinear system that transforms under the influence of crisis factors while retaining the potential for self-renewal and adaptation. In this context, it is important to consider the experience of war as a factor that not only destroys social structures but also stimulates the formation of new forms of solidarity and collective self-awareness.*

The proposed interdisciplinary methodology integrates tools from the philosophy of science, social anthropology, memory studies, as well as systemic and axiological approaches, allowing for the interpretation of identity as a dynamic ecosystem of meanings, values, and practices of social interaction. Additionally, the study justifies the use of a comprehensive analytical approach that combines macro- and micro-level analysis of social processes, enabling a deeper understanding of the mechanisms of identity formation and transformation. This approach provides a more holistic view of sociocultural changes in crisis conditions.

The study develops a multilevel model of identity that functions as a mechanism for ensuring social resilience, adaptation, and integration without losing cultural diversity. A polyethnic city is established as a relevant methodological unit of analysis, reflecting the complex processes of interaction among various ethnocultural groups in crisis conditions. Using the example of the multi-ethnic community of Melitopol, it is demonstrated that identity in such environments acquires characteristics of resilience and serves as an important factor in community consolidation. It has been established that the preservation of cultural diversity is not only a consequence of historical development but also an active strategy for social survival and resistance.

The study's findings expand contemporary theoretical approaches to analyzing identity in the context of sociocultural crises and war, and also have practical significance for shaping policies on the integration of internally displaced persons, the restoration of de-occupied territories, and the preservation of cultural diversity. The proposed approaches can be used in further interdisciplinary research, as well as in public administration and humanitarian policy practices aimed at strengthening social cohesion.

Keywords: *sociocultural transformation, multi-ethnic urban environment, interdisciplinary analysis, collective memory, social cohesion, adaptive mechanisms, post-classical science.*

Постановка проблеми. У сучасних гуманітарних науках проблема ідентичності набула особливого значення в умовах повномасштабної війни, яку супроводжують примусові міграції, руйнування соціальних структур і загрози культурному різноманіттю. Війна спричиняє не лише фізичне переміщення населення, а й руйнування локальних життєвих світів, символічних просторів і механізмів передавання колективної пам'яті.

З позиції філософії науки ця ситуація потребує переосмислення дослідницьких підходів до соціальної реальності, оскільки традиційні статичні моделі

виявляються недостатніми для аналізу динамічних, кризових і нелінійних процесів трансформації ідентичності.

Ця проблема має особливе значення для поліетнічних міст півдня України, де історично сформувалися моделі співіснування різних етнокультурних груп. Серед них Мелітополь є репрезентативним випадком, що дозволяє аналізувати функціонування багаторівневої ідентичності в умовах війни, окупації та масових переміщень. У методологічному вимірі такий кейс відкриває можливості для апробації нових

міждисциплінарних підходів, які поєднують філософську рефлексію з аналізом соціальних практик.

Інноваційність запропонованої методології полягає у поєднанні філософії науки з емпіричними соціальними підходами для аналізу ідентичності як динамічної системи, що трансформується в умовах екзистенційної загрози.

Цей підхід виходить за межі традиційних описових моделей і розглядає ідентичність як процес, що охоплює пам'ять, цінності, соціальні практики та символічні структури. Новаторство полягає у застосуванні принципів постнекласичної науки – міждисциплінарності, відкритості систем, рефлексивності дослідника та врахування ціннісного виміру знання – до аналізу соціокультурних процесів. Це трансформує філософію науки з метатеоретичної дисципліни на практичний інструмент аналізу кризових реальностей.

Аналіз досліджень проблеми. Навіть стислий огляд напрацювань вітчизняних науковців із проблем ідентифікації й ідентичності засвідчує їх вагомність та різноманітність. Так, значна увага в роботах українських учених приділяється з'ясуванню сутності феномену ідентичності, його трактуванню з позицій різних наук і наукових парадигм, зв'язку стану ідентифікаційних процесів із процесами соціальної трансформації, інтеграції суспільства, інституційними та соціокультурними змінами. Висвітленню цих проблем присвячені роботи К. Іващенко, Н. Костенко, О. Куценко, С. Макеєва, О. Мусієздова, С. Оксамитної, Н. Победи, А. Ручки, Л. Сокурнянської, В. Степаненко, В. Тарасенко, О. Філіппової, Н. Черниш, С. Шостак, М. Шульги та інших.

Поряд із роботами, де аналізуються проблеми інтерпретації феномену ідентичності, зокрема з позицій можливих теоретико-методологічних підходів до його вивчення, предметом соціологічного теоретизування стали окремі різновиди соціальних ідентичностей. Перш за все це стосується таких феноменів, як національна [2], громадянська [2] та регіональна ідентичності. Їх концептуалізація пропонується в публікаціях В. Арбеніної, О. Злобіної, К. Іващенко, А. Колодія, І. Кресіної, О. Майбороди, С. Макеєва, Л. Нагорної, М. Обушного, А. Ручки, О. Резника, В. Степаненко, О. Стегнія, М. Шульги та інших авторів.

На шовіністичних, расистських, ксенофобських, антиліберальних ознаках російського фашизму та його геноцидних практиках наголошують такі вітчизняні дослідники, як В. В'ятрович, О. Кривдик, О. Кудрін, Л. Якубова, С. Дацюк, А. Дробович, О. Гринів, О. Костенко, П. Олещук, О. Романчук.

Однак, загальний стан дослідження ідентичності і як самостійної проблеми, і як феномену, через призму якого можна вивчати й оцінювати різноманітні аспекти соціального життя, не можна вважати таким, що відповідає існуючим потребам подальшого розвитку теорії ідентичності та практичним завданням регулювання суспільних процесів у сучасному українському суспільстві. Зокрема, поглибленню уявлень щодо механізму формування соціальних ідентичнос-

тей та їх проявів у повсякденних практиках індивідів чи груп могло б сприяти розширення арсеналу методологічних стратегій аналізу цього явища.

Метою дослідження є аналіз інноваційної міждисциплінарної методології дослідження ідентичності поліетнічних громад в умовах повномасштабної війни.

Виклад основного матеріалу. Для з'ясування змісту ідентичності сутнісним є розуміння того, що в загальному сенсі ідентифікація розглядається як процес становлення уявлень соціальної групи і індивіда про себе та своє місце у світі [13]. Відповідно до сучасних досліджень, ідентичність – це структура, що трансформується, вона розвивається протягом усього життя, проходить через подолання криз, може змінюватися в прогресивному або регресивному напрямках, тобто бути «успішною» (позитивною) або «негативною» (індивід відхиляє будь-які взаємодії) [12, с. 25].

У філософському дискурсі ідентичність постає не як статичний маркер належності, а як динамічний процес самовизначення індивідів і спільнот у світі. Вона пов'язана з фундаментальними онтологічними питаннями – «Хто я?» та «До якої спільноти належу?», що розкриваються у взаємодії між індивідуальним досвідом і колективною пам'яттю.

Ідентичність має онтологічний вимір, оскільки визначає спосіб буття у соціальному просторі, та аксіологічний вимір, адже відображає систему цінностей, через яку індивіди й спільноти інтерпретують реальність [7]. У філософії науки ідентичність може розглядатися як складна відкрита система, що функціонує за принципами самоорганізації, нелінійності та емерджентності, що наближує її аналіз до сучасних системних і синергетичних підходів.

Ідентичність є багаторівневою моделлю, яка охоплює: етнічну ідентичність – джерело культурної пам'яті та історичної тяглості; локальну ідентичність – прив'язаність до міста як простору повсякденного життя; національну ідентичність – усвідомлену належність до політичної спільноти.

Ці рівні існують не ізольовано, а утворюють взаємопов'язану систему, у якій кожен елемент підсилює інші. З позиції філософії науки цю модель можна інтерпретувати як ієрархічну структуру, де взаємодії між рівнями генерують нові смисли та соціальні ефекти, нередуковані до суми окремих компонентів.

Етнічна, локальна та національна ідентичності функціонують як взаємопов'язаний екосистемний механізм соціальної стійкості. Етнічна ідентичність забезпечує культурне коріння, локальна – формує відчуття дому, а національна – вибудовує політичну солідарність. Руйнування будь-якого з цих рівнів послаблює всю систему [8].

Війна є граничною ситуацією, яка порушує звичні зв'язки між індивідом, територією та спільнотою, підриваючи стабільність повсякденності й відчуття екзистенційної безпеки. Втрата дому, руйнування соціальної інфраструктури, розрив горизонта-

льних зв'язків і примусові переміщення створюють загрозу фрагментації ідентичності [10].

Ці процеси посилюються ідеологією рашизму, що поєднує імперський ревізіонізм, ксенофобію, милітаризм і заперечення права інших народів на існування. У межах цієї ідеології культурне різноманіття розглядається як загроза, а насильницька уніфікація – як інструмент політичного контролю, що проявляється у практиках примусової паспортизації, мовної асиміляції, депортацій та стирання історичної пам'яті.

Водночас кризові умови активізують механізми солідарності, колективної пам'яті та символічного спротиву. Культурні практики, мережі взаємодопомоги, збереження мови й традицій стають формами повсякденного опору та засобами відновлення соціальної згуртованості [8].

У результаті ідентичність у час війни трансформується з пасивного маркера належності на активний ресурс виживання, що забезпечує культурну тяглість і здатність спільнот протистояти політикам примусової уніфікації.

Дослідження ґрунтується на комплексі взаємодоповнюваних методологічних підходів, що забезпечують цілісне осмислення триєдиної ідентичності поліетнічних громад в умовах війни. Філософсько-методологічний підхід дав змогу концептуалізувати ідентичність як багатовимірний феномен, розкрити її онтологічні, гносеологічні та аксіологічні виміри й уточнити понятійно-категоріальний апарат дослідження. Системний аналіз дозволив розглянути ідентичність поліетнічної громади як цілісну соціокультурну систему, що складається з взаємопов'язаних етнічного, локального та національно-громадянського рівнів, а також виявити механізми їх взаємодії та наслідки руйнування окремих елементів для соціальної стійкості спільноти.

Інтерпретативний підхід забезпечив розуміння суб'єктивних смислів, які члени громади надають досвіду війни, втрати дому та вимушеного переміщення, дозволяючи аналізувати ідентичність як процес смислотворення, сформований у взаємодії індивідуального досвіду та колективної пам'яті. Наративний аналіз було використано для дослідження особистих і колективних історій як механізмів конструювання спільного символічного простору, у межах якого наративи про дім, місто, втрату й повернення виконують функцію збереження ідентичності та підтримки соціальної згуртованості.

Аксіологічний підхід дав змогу виявити ціннісні засади ідентичності, зокрема значення культурної спадщини, мови, пам'яті, солідарності та взаємодопомоги, що забезпечують здатність громади до самоорганізації та відтворення соціокультурної тяглості в кризових умовах. Порівняльний аналіз забезпечив зіставлення стану ідентичності до війни та в умовах вимушеного переміщення, а також дозволив виявити універсальні й специфічні риси трансформаційних процесів у поліетнічних громадах. Міждисциплінарний синтез, що інтегрує теоретичні ресурси філософії, культурології, соціології, антропології та політо-

логії, забезпечив комплексне бачення проблеми, поєднуючи аналіз смислів, цінностей, соціальних практик та інституційних механізмів збереження ідентичності.

Така методологічна архітектура відповідає сучасним вимогам міждисциплінарних досліджень і створює підґрунтя для розроблення інноваційних підходів до аналізу соціокультурної стійкості поліетнічних громад у кризових умовах.

Сукупність застосованих підходів формує інноваційну методологічну платформу, що поєднує нормативно-філософський аналіз із емпіричною верифікацією, забезпечуючи нову якість наукового знання про ідентичність у кризових умовах.

Такий синтез відповідає сучасному зсуву у філософії науки від редукціонізму до комплексності, від дисциплінарної ізоляції – до трансдисциплінарного мислення.

Разом вони формують інноваційну методологічну платформу, що поєднує нормативно-філософський аналіз із емпіричною верифікацією та відображає перехід філософії науки від редукціонізму до складності й трансдисциплінарності.

Інноваційність запропонованої методології полягає у поєднанні філософії науки з емпіричними соціальними підходами для аналізу ідентичності як динамічної системи, що трансформується в умовах екзистенційної загрози.

3 позиції філософії науки Мелітополь є моделлю складної соціальної системи, у якій можна спостерігати взаємодію культурних, політичних і символічних чинників у межах реального історичного експерименту.

Окупація міста призвела до руйнування соціального простору, примусового переміщення мешканців і спроб культурної гомогенізації [1]. Таким чином, Мелітополь постає не лише як емпіричний приклад, а й як методологічна модель дослідження механізмів стійкості ідентичності в умовах її цілеспрямованого знищення.

Локальна ідентичність відтворюється через мережі взаємодопомоги, культурні практики, цифрові спільноти, наративи пам'яті про місто. У такий спосіб вона набуває символічного й мережевого виміру, стаючи чинником психологічної стійкості та соціальної згуртованості.

У методологічному вимірі поліетнічне місто можна розглядати як «живу лабораторію» філософії науки, де перевіряються гіпотези щодо міжкультурних взаємодій, механізмів інтеграції та стійкості соціальних систем.

Спільнота Мелітополя, розпорошена між окупованими територіями, іншими регіонами України та зарубіжжям, демонструє здатність відтворювати локальну ідентичність поза фізичним простором міста. «Мала батьківщина» трансформується з географічної реальності у символічний простір спільних смислів, пам'яті та взаємної підтримки, а локальна ідентичність функціонує як механізм соціальної згур-

тованості, що дозволяє зберігати відчуття належності до спільноти навіть у стані розсіяння [1].

Агресія Росії проти України супроводжується системною політикою знищення культури, інформаційною ізоляцією та примусовою асиміляцією, що має ознаки геноцидних практик, спрямованих проти української політичної спільноти та етнокультурних груп [1]. У цьому контексті дослідження механізмів збереження ідентичності набуває не лише наукового, а й етичного та цивілізаційного значення, оскільки стосується захисту права спільнот на культурну тяглість, пам'ять і самовизначення.

Така політика спрямована не лише на територіальне підкорення, а й на демонтаж символічних основ ідентичності – мови, культури, локальної пам'яті та мереж довіри, які формують соціальну тканину громади. Унаслідок цього війна постає не лише як військове протистояння, а як боротьба за смисли, у якій руйнування ідентичності стає засобом підризу здатності суспільства до опору. Водночас саме в кризових умовах активізуються механізми солідарності, колективної пам'яті та символічного спротиву: відтворення культурних практик; підтримка мереж взаємодопомоги; збереження мови й традицій стають формами щоденного опору та засобами відновлення соціальної цілісності [11]. Таким чином, ідентичність у воєнний час трансформується з пасивної ознаки належності на активний ресурс виживання, що забезпечує здатність спільноти зберігати тяглість культурного буття та протистояти політикам насильницької уніфікації.

Отримані результати дають підстави розглянути ідентичність не лише як форму належності, а як ресурс виживання та соціальної стійкості. З позиції філософії науки це вказує на необхідність переосмислення категорії ідентичності як контекстуального та аксіологічно насиченого процесу, який не піддається редукції до стабільних соціологічних змінних.

Локальна ідентичність відіграє ключову роль у збереженні національної єдності, адже прив'язаність до конкретних місць формує емоційні зв'язки з державою. Культурна пам'ять стає механізмом відновлення соціальної цілісності після війни.

Таким чином, локальна ідентичність перестає бути прив'язаною виключно до території й набуває символічного та мережевого виміру. Вона існує у взаємодії пам'яті, практик і комунікацій, перетворюючись на мобільний ресурс, що супроводжує спільноту незалежно від географічних кордонів. У воєнних умовах така трансформація локальної ідентичності стає важливим чинником психологічної стійкості, соціальної згуртованості

Висновки. Багаторівнева модель ідентичності є цілісною екосистемою соціальної стійкості поліетнічних громад. Війна трансформує ідентичність, але водночас активізує механізми її відтворення. Мелітополь як кейс демонструє універсальні механізми збереження поліетнічних громад в умовах окупації та переміщення. У методологічному вимірі такий кейс відкриває можливості для апробації нових міждисци-

плінарних підходів, які поєднують філософську рефлексію з аналізом соціальних практик.

Інноваційність запропонованої методології полягає у поєднанні філософії науки з емпіричними соціальними підходами для аналізу ідентичності як динамічної системи, що трансформується в умовах екзистенційної загрози. Інноваційність дослідження заключається у впровадженні міждисциплінарної методології, яка інтегрує онтологічний, аксіологічний і емпіричний виміри аналізу ідентичності. Інноваційна міждисциплінарна методологія розширює можливості дослідження ідентичності в кризових умовах [3; 4].

Запропонований методологічний підхід демонструє, що філософія науки може виконувати не лише рефлексивну, а й конструктивну функцію, формуючи інструменти аналізу соціальної стійкості в умовах глобальних криз.

Результати дослідження мають практичне значення для політики інтеграції без асиміляції, відновлення громад і збереження культурного різноманіття.

1. Афанасьєва Л. Глебова Н., Глинська Л. Етнічна єдність багатокультурної мелітопольської громади як маркер національного спротиву війні. Українознавчий альманах. Випуск 33. 2023. С. 189–199.
2. Бистрицький Є. Національна ідентичність і громадянське суспільство К.: Дух і літера, 2015. 452 с.
3. Грабовська І. Українська людина в часи катаклізмів: пошуки шляхів та методів дослідження проблеми. Українознавчий альманах. Вип. 35. 2024. С. 23–31. URL: <https://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/index>
4. Грабовська Ірина. Етно-психологічні чинники української ідентичності у контексті дослідження проблеми геополітичної суб'єктності України. Розвиток українознавства в умовах повномасштабної російсько-української війни: від захисту культурної спадщини України до консолідації українців і світового українства. Збірник Матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (26.10.2023 р., м. Київ, НДІУ). Київ: НДІУ, 2024. С. 54–57.
5. Консолідація українського суспільства: Інформаційно-аналітичні матеріали 16 груд. 2016. Центр Разумкова. URL: razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf
6. Кремень В.Г. Консолідаційна парадигма модернізації України. Світогляд, 2014. №5(49). С. 8–16.
7. Соціокультурні ідентичності та практики. За ред. А. Ручки. К.: Либідь, 2022. 315 с.
8. Українська ідентичність і консолідація. URL: buklib.net/books/24274
9. Філіпчук В.О. Європейська ідентичність: методологічні підходи тлумачення та особливості змістовного наповнення. Теорія та практика державного управління: Зб. наук. пр. Вип. 3 (42). Харків: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2015. С. 71–77.
10. Цюрупа М.В. Основи сучасних політичних і правових знань. К.: Вандекс, 2020. 156 с.
11. Черниш Н.Й. Загроженої ідентичності. Український соціум, № 3 (66). 2018. С. 21–32.

12. Штефан І.П. Криза ідентичності у глобалізованому світі. Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтва, № 1. 2021. С. 25–31.
13. Serhii Hrabovskyi, Iryna Grabovska. Europe's "Shadow Agent": Rethinking Ukraine's Historical Role in the 20th Century. *Skhid*. №3(7). 2025. DOI: 10.31812/apd.v0i21.3877

References

1. Afanas'yeva L., Hlebova N., Hlyns'ka L. (2023). Et-nichna yednist' bahatokul'turnoyi melitopol'skoyi hromady yak marker natsional'noho sprotyvu viyni [Ethnic unity of the multicultural Melitopol community as a marker of national resistance to war]. *Ukrayinoznavchyy al'manakh*. Issue 33. Pp. 189–199. (in Ukrainian).
2. Bystryts'kyi Ye. (2015). Natsional'na identychnist' i hromadyans'ke suspil'stvo [National identity and civil society]. K.: Dukh i litera. 452 p. (in Ukrainian).
3. Hrabovska I. (2024). Ukrainska liudyna v chasy kataklizmiv: poshuky shliakhiv ta metodiv doslidzhennia problemy [The Ukrainian people in times of upheaval: exploring approaches and methods for studying the issue]. *Ukrayinoznavchyyi almanakh*. Vyp. 35. Pp. 23–31. <https://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/index> (in Ukrainian).
4. Hrabovska Iryna. (2024). Etno-psykholohichni chynnyky ukrainskoi identychnosti u konteksti doslidzhennia problemy heopolitychnoi subiektnosti Ukrainy [Ethno-psychological factors of Ukrainian identity in the context of research into the issue of Ukraine's geopolitical agency]. *Rozvytok ukra-inoznavstva v umovakh povnomasshtabnoi rosiisko-ukrainskoi viiny: vid zakhystu kulturnoi spadshchyny Ukrainy do konsolidatsii ukraintsiv i svitovoho ukrainstva*. Zbirnyk Materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (26.10.2023 r., m. Kyiv, NDIU). Kyiv: NDIU. Pp. 54–57. (in Ukrainian).
5. Konsolidatsiya ukrayins'koho suspil'stva: Informatsiyno-analitychni materialy [Consolidation of Ukrainian society: informational and analytical mate-rials]. 16 Dec. Tsentrazumkova. (2016). URL: razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf (in Ukrainian).
6. Kremen' V.H. (2014). Konsolidatsiyna paradyhma modernizatsiyi Ukrainy [Consolidation paradigm of Ukraine's modernization]. *Svitohlyad*. № 5(49). Pp. 8–16. (in Ukrainian).
7. Sotsiokul'turni identychnosti ta praktyky. [Sociocultural identities and practices]. Za red. A. Ruchky. (2022). K.: Lybid'. 315 p. (in Ukrainian).
8. Ukrayins'ka identychnist' i konsolidatsiya [Ukrainian identity and consolidation]. URL: buklib.net/books/24274 (in Ukrainian).
9. Filipchuk V.O. (2015). Yevropeys'ka identychnist': metodolohichni pidkhody tlumachennya ta osoblyvosti zmistovnoho napovnennya [European identity: methodological approaches to interpretation and features of content]. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya: Zb. nauk. pr.* Kharkiv: Vydvo KharRI NADU «Mahistr». Issue 3 (42). Pp. 71–77. (in Ukrainian).
10. Tsyurupa M.V. (2020). Osnovy suchasnykh politychnykh i pravovykh znan' [Fundamentals of modern political and legal knowledge]. K.: Vandeks. 156 p. (in Ukrainian).
11. Chernysh N.Y. (2018). Zahrozeni identychnosti [Threatened identities]. *Ukrayins'kyi sotsium*. Issue 3 (66). Pp. 21–32. (in Ukrainian).
12. Shtefan I.P. (2021). Kryza identychnosti u hlobalizovanomu sviti [Identity crisis in a globalized world]. *Visnyk Derzhavnoyi akademiyi kerivnykh kadriv kul'tury i mystetstva*. № 1. Pp. 25–31. (in Ukrainian).
13. Serhii Hrabovskyi, Iryna Grabovska. (2025). Europe's "Shadow Agent": Rethinking Ukraine's Historical Role in the 20th Century. *Skhid*. №3(7). DOI: 10.31812/apd.v0i21.3877

Отримано редакцією журналу / Received: 29.04.26
Прорецензовано / Revised: 15.05.26
Схвалено до друку / Accepted: 18.05.26